

Медіація в умовах війни як дієвий спосіб вирішити сімейні спори

Француз-Яковець Т. А.

*д. ю. н, професор юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-9138-5385*

Бабат О. І.

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права, студент
навчально-наукового інституту менеджменту та освіти
дорослих, асистент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: babato@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0169-9330*

Стаття присвячена особливостям розвитку сімейної медіації як способу врегулювання сімейних спорів в умовах війни. Проаналізовано міжнародний досвід регулювання сімейних конфліктних відносин та можливість використання процедури медіації для вирішення конфліктів.

Постановка проблеми. Медіація існує в Україні вже понад 20 років, однак, до теперішнього часу вона так і не здобула повсюдного поширення та не стала частиною культури врегулювання спорів. За останні п'ять років ситуація значною мірою покращилася, адже державою було усвідомлено необхідність розвитку цього напрямку в контексті реалізації взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення доступу до правосуддя, підвищення інвестиційної привабливості України, сприяння зняттю соціальної напруги в суспільстві. Певною мірою, покращенню ситуації допомогла досить висока законодавча активність. З 2010 року в Верховній Раді України було зареєстровано понад 10 законопроектів щодо медіації, однак жоден не був прийнятий [1, с. 6].

Розлучень в умовах війни за даними Міністерства юстиції України стало в рази менше. Так, майже вдвічі менше розлучень та ще більше шлюбів, ніж минулого року, було зареєстровано за I півріччя 2022 року. Зокрема, органами державної реєстрації актів цивільного стану в I півріччі 2022 року складено 103 903 актових записів про шлюб і 7 632-про розірвання шлюбу. За аналогічний період 2021 року було зареєстровано 85 960 шлюбів та 13 153 розлучень.

Стан наукової розробки. В. В. Землянська, В. Жмудь, Г. Єрмоєнко, В. Замніус, Р. Коваль, Д. В. Проценко, Д. К. Возьянов, Н. Гайдук, І. Гончар, Д. Давиденко, Т. П. Кучмай, Ю. І. Микитин, Паліашвілі й інші, хоча зарубіжні вчені присвячували свою увагу даній темі досить давно. Так, серед зарубіжних вчених свою наукову увагу вивченню даної проблематики присвячували такі вчені та дослідники: лися в основному зарубіжні вчені, зокрема, Л. Фуллер, Х. Бесемер, Х. Бродаль, Р. Буш, Ф. Глазл, Х. Зер, Ч. Каррас, Ч. Ліксон, М. Райт, Т. Глейсер, Ч. Мур та інші. Проте, дослідження сімейної медіації до цього часу дуже фрагментарне і базується переважно на досвіді застосування медіації загалом з певним нахилом до особливостей сімейної медіації.

Виклад матеріалу. Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення. З огляду на це в процесі інтеграції в європейське співтовариство Україна орієнтована на зміцнення цієї ланки суспільства та створення ефективного механізму

захисту прав суб'єктів сімейних правовідносин відповідно до міжнародних (в тому числі європейських) стандартів [2, с. 158].

Основною відмінністю сімейної медіації від інших видів вирішення спорів, в умовах розвитку системи освіти, є її недирективність. Медіація лише використовує право на відміну від традиційних способів, що засновані на правовому регулюванні. Гнучкий і демократичний спосіб вирішення спорів, заснований на добровільній участі сторін, створює сторонам умови для контролю не тільки за процесом розробки й прийняття рішення, але й за якістю цього рішення, гарантуючи їм повну конфіденційність, забезпечуючи збереження репутації і можливість конструктивної взаємодії в майбутньому.

Свій початок сімейна медіація бере з 1960-х років в США, вже пізніше вона поширилась і в країнах Західної Європи. У цю сферу юридичної практики входить вирішення спорів при розлученні подружжя, суперечок про спадщину, конфліктів з органами соціального захисту, а також проблем, пов'язаних з усиновленням, адаптацією прийомних дітей тощо. В Україні нова послуга стала розвиватися з середини 2000-х років [3, с. 48].

Підписання у 2014 році Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом надала Україні унікальну можливість для запровадження європейського досвіду медіації і приєднання до європейської спільноти медіаторів. Згідно ст.1 Угоди, ЄС та Україна повинні посилювати співпрацю у сфері правосуддя, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод [4]. Забезпечення верховенства права та покращення доступу до правосуддя має включати доступ як до судових, так і до позасудових методів врегулювання спорів.

На міжнародному рівні прикладом самостійної регламентації питань сімейної медіації виступає Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року [5]. Комітет Міністрів у відповідності з положеннями статті 15(b) Статуту Ради Європи посилаючись на Європейську конвенцію про здійснення прав дитини і, зокрема, на статтю 13 цієї Конвенції, яка стосується забезпечення медіації та інших процедур розв'язання спорів, які мають вплив на дітей; беручи до уваги результати досліджень застосування медіації та здобутий в кількох країнах досвід, який показує, що застосування медіації в сімейних справах може: поліпшувати спілкування між членами родини; послабити конфлікт між сторонами спору; призводити до дружнього врегулювання; забезпечувати тривалість особистих контактів між батьками та дітьми; знижувати соціальну та економічну вартість окремого проживання і розлучення для сторін у справах і для держав і скоротити той час, який потрібен за інших обставин для врегулювання конфлікту [5].

Розглядаючи сімейну медіацію слід погодитися з точкою зору Л.Паркінсон, що сімейна медіація «найчастіше застосовується щодо розриву шлюбних відносин або розлучення. Колишнє подружжя для того, щоб допомогти один одному зберегти свій статус батьків і відокремити спільне здійснення своїх батьківських обов'язків від гіркоти і смутку, пов'язане з припиненням їх взаємовідносин, приймають міри щоб залишитися в якості партнерів» [6]. Отже, предметом сімейної медіації можуть виступати не тільки розбіжності подружжя при розлученні, але і цілий ряд суперечок, що виникають як на стадії оформлення сімейних відносин, наприклад, при укладанні шлюбного контракту, так і в процесі спільного життя.

Дане твердження підтверджується і досвідом Ізраїлю. Медіація (гішур-міст) в Ізраїлі-це процес, заснований на системі вирішення конфліктів. Сторони конфлікту отримують підтримку від посередників-професіоналів, які пройшли спеціалізацію з посередництва (медіації), щоб прийти до спільної домовленості. У процесі медіації подружжя зустрічаються в зручних і комфортних умовах, у приємній та спокійній атмосфері. Посередник пом'якшує напругу між сторонами і дає сторонам можливість чітко сформулювати свою позицію з різних питань. Самостійні рішення подружжя є основою договору про розлучення, котрий пізніше отримає силу судової постанови за законом, зрозуміло, після його затвердження судом у сімейних справах або судом раввінським [7].

Основна мета медіації стосовно подружжя-дати їм можливість досягти домовленості в процесі, правильно розлучитися і розійтися за законом.

Н. Килинник у своїй роботі зазначає, що поширеними сферами застосування медіації є цивільні, зокрема сімейні, спори. Застосування медіації у вирішенні сімейних спорів є найбільш ефективним методом їх вирішення, який має виключно позитивні наслідки. Лише завдяки відновленню нормальних взаємин між учасниками спору можливе зміцнення інституту сім'ї в Україні [8, с. 27].

Якщо звернути увагу на судову практику у цій сфері, то рішенням Деснянського районного суду м. Києва від 30 липня 2018 р. (провадження № 2/754/940/18, Справа № 754/7581/17) у цивільній справі про обмеження у праві спілкування з дитиною, «враховуючи результати діагностики малолітнього ОСОБА_4, особливу надмірну імпульсивність у взаємовідносинах між батьками, Суд рекомендував: матері та батьку при вирішенні питання подальших взаємин між собою пройти курс сімейної медіації з метою вирішення конфліктної ситуації мирним шляхом, оскільки взаєморозуміння між батьками є запорукою гармонійного розвитку ОСОБА_4. Для повноцінного психічного розвитку дитини важливо встановити графік зустрічі з завчасно зумовленим місцем і часом зустрічі. Вони мають відбуватися у спокійній і безпечній атмосфері, враховуючи його вікові потреби...» [9]. Таких рекомендацій дотримуються також і інші судді [10; 11].

Щодо того, яким чином запроваджувати медіацію в національний механізм захисту, то нині в Україні з цього приводу домінують дві концепції. Концепція судового посередництва, згідно з якою остання має стати невід'ємною частиною процесуальної процедури, в якій, як зазначає М. Поліщук, медіатор лише сприяє, допомагає сторонам налагодити діалог, змінити ставлення до проблем, що стали причиною спору, знайти компроміс [12, с. 137]. Натомість представники другої концепції стверджують, що медіація має бути автономним способом вирішення юридичних спорів, за прикладом третейського судочинства, функціонувати паралельно із судовими процесами. Так, Г. Єременко у своїй праці зазначає, що дедалі більш нагальним в Україні стає питання ефективного юриста, котрий діє як «співпрацюючий юрист (collaborative lawyer)», допомагаючи клієнтам врегульовувати спори в найбільш сприйнятій для урегулювання конфлікту спосіб [13, с. 4]. Така ідея є основою для діяльності груп посередників, які вже функціонують в Україні.

Використання сімейної медіації не тільки є необхідною умовою стимулювання процесу модернізації механізму захисту прав особи, адже завдяки відновленню нормальних взаємовідносин між учасниками спору зміцнюватиметься інститут сім'ї в Україні.

Ключові слова: медіація, сімейна медіація, врегулювання сімейних спорів, медіатор.

Список використаних джерел

1. Б. Маан Ремко ван Рі, А. Сергєєва, С. Сергєєва, Л. Романадзе, В. Родченко Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. 2020. 71 с.
2. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Окремі аспекти альтернативного вирішення спорів при врегулювання сімейних конфліктів. Міжнародне приватне право. 2016. С. 158-162. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2016/15/41.pdf>
3. Явор О. А. Закономірності розвитку сімейної медіації в зарубіжних країнах та в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2021. С. 47-53. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2021/07/11-1.pdf>
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угоду ратифіковано Законом від 16.09.2014 № 1678-VII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
5. Рекомендація № R (98) І Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf
6. Паркінсон, Л. (Lisa Parkinson) (2016). Семейная медиация. 316 с Москва: Издательства «МЦУПК».
7. Сюзан З. Развестись и остаться друзьями. Хайфа; Аскамод, 2004.
8. Килинник Н., Ковальчук І. Застосування інституту медіації в справах про розірвання шлюбу. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5. С. 24-27.
9. Рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 18 травня 2017 р. № 752/3238/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66678394>
10. Рішення Чаплинського районного суду Херсонської області від 6 липня 2018 р. № 665/62/18 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75294122>
11. Рішення Деснянського районного суду м. Києва від 26 липня 2018 р. № 754/15378/URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75712214>
12. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. 65. С. 134-139.
13. Єршоменко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні. URL: <http://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectyvu.pdf>